

FTAMP 11.25.91

<https://doi.org/10.63051/kos.2024.2.44>

¹Кожирова С.Б. ²Нечаева Е.Л. ³Шукыжанова А.Н.

¹Р.Б.Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан
E-mail: sbako@yandex.kz

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
E-mail: elenech@inbox.ru

³Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан
E-mail: aiym.shukizhanova@gmail.com

ҚАЗАҚСТАН-ҚЫТАЙ ҚАТЫНАСТАРЫНДАҒЫ ГЕОЭКОНОМИКАЛЫҚ МҮДДЕЛЕР

Аңдатпа. Қытай әлемдегі ең орнықты және серпінді дамып келе жатқан экономикалардың бірі болып табылады, сонымен бірге, ол Қазақстанның және Орталық Азияның басқа да мемлекеттерінің ең ірі көршісі. Осы тұрғыда Қазақстанның Қытаймен, әсіресе Қытайдың халықаралық аренадағы бастамалары шеңберінде өзара іс-қимылының сипаты, негізгі векторлары мен серпіні аймақтың қауіпсіздігі мен әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету үшін түйінді мәнге ие болады. Мақалада екі ел арасындағы стратегиялық серіктестіктің негізгі аспектілеріне талдау жасалады

Экономикалық өзара іс-қимылдың негізгі бағыттарын зерттеу, жаһандық трансформациялардың әсерін және Қазақстан-Қытай ынтымақтастығының даму перспективаларын бағалау геоэкономикалық факторлардың Қытай мен Қазақстан арасындағы стратегиялық әріптестікті қалай қалыптастыратынын және бұл өзара байланыстардың аймақтық және әлемдік дамудың жалпы динамикасына қалай әсер ететінін түсінуге мүмкіндік береді. Алынған тұжырымдар екіжақты және көпжақты контексте Қытаймен ынтымақтастық барысында Қазақстанның прагматикалық мүдделерін ілгерілетуге бағытталған ұсынымдарды әзірлеу үшін негіз бола алады.

Алғыс: Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы ғылым және жоғары білім Министрлігі қаржыландырады (Грант № AP14870832 «Қытайдың «Белдеу және жол» бастамасы және Қазақстанның геоэкономикалық мүдделері»).

Түйін сөздер: Қытай, Қазақстан, сыртқы саясат, геоэкономикалық мүдделер, Белдеу және Жол бастамасы.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының 2020-2030 жылдарға арналған сыртқы саясат тұжырымдамасында халықаралық қатынастардың қазіргі заманғы жүйесі күрделі трансформацияны бастан кешіріп жатқаны атап өтіледі және оның негізгі белгілері:

- сенім дағдарысы және шиеленістің артуы, оның ішінде көпжақты қауіпсіздік және диалог институттарының функционалдығының төмендеуі, алдын алу дипломатиясы мен қақтығысты реттеу тетіктерінің тиімділігінің төмендігі салдарынан;

- орта және шағын мемлекеттер үшін елеулі қатерлер туғызатын халықаралық құқықтың іргелі қағидаттарының бұзылуы, әлемдік ауқымда екі негізгі тенденцияның – жаһандану мен ұлтшылдықтың қақтығысы;

- терроризм, экстремизм, қару-жарақ жарысы, оның ішінде зымыран, ядролық және ғарыштық жарыстар, климаттың өзгеруі және басқа да бірқатар қауіпсіздік қатерлері мен қауіп-қатерлерінің күшеюі;

- геосаясат пен геоэкономикаға, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуына, гибридті және кибер соғыс құбылыстарына байланысты жаңа әсер ету факторларының пайда болуы;

- жаһандандудың заманауи моделі мен халықаралық сауда жүйесінің эрозиясы, елдер мен аймақтар арасындағы экономикалық және технологиялық дамудағы алшақтықтың ұлғаюы, жаһандық қаржы жүйесінің осалдығы, сауда және валюталық соғыстардың қатандауы, санкциялық текетірес

Еуразия құрлығының орталығында орналасқан Қазақстан жаһандық қауіпсіздік тұрғысынан шет мемлекеттердің мүдделері соқтығысатын аймақта орналасқан. Бұл көптеген факторларға байланысты. Республикамыздың геосаяси орналасуы тұрғысынан стратегиялық маңыздылығы (мұнда Қытай мен Ресей сияқты державалармен көршілестік, ел аумағының мөлшері және оның көлік-коммуникациялық әлеуеті). Тағы бір фактор - минералды және басқа табиғи ресурстар мен көмірсутек шикізатының қоры.

Қазіргі кезде Қытай АҚШ-пен және басқа да алпауыт мемлекеттермен бәсекелесуге қабілетті жаңа супер державаға айналу траекториясына сенімді түрде шықты. Қытай бүгінде жаһандық әлем мен Еуразиядағы істердің жай-күйіне әсер ететін маңызды факторлардың біріне айналды.

Бұл ретте Қытай өзінің Орталық Азиядағы басты стратегиялық серіктесі – Қазақстанға ерекше назар аударады. Өз кезегінде Қазақстан ҚХР-ның геосаяси, экономикалық және әскери әлеуетінің өсуін барынша ескереді. Қазақстанның сыртқы саясатының басты міндеті-экономикамызды дамыту және Қазақстанның жетекші аймақтық ойыншы ретіндегі рөлін күшейту мақсатында Қытай қуатын барынша пайдалану. Аймақтық және көпжақты дипломатия саласындағы негізгі басымдықтардың бірі ретінде Қазақстан Республикасы сыртқы саясатының 2020 – 2030 жылдарға арналған Тұжырымдамасында Қытай Халық Республикасымен жан жақты стратегиялық әріптестіктің одан әрі дамуына көңіл бөлінетіндігі көрсетілген [1].

Бұл факторлардың Қазақстан-Қытай қатынастарын дамытуға да, тұтастай алғанда Қазақстанның сыртқы саясатының стратегиясын қалыптастыруға да тікелей қатысы бар, оның айрықша ерекшелігі көпвекторлық болып табылады. Бұл ретте Қазақстанның сыртқы саясатының оңтайлы моделі жекелеген мемлекеттермен экономикалық интеграция емес, "қашықтықтан әріптестік" шеңберінде жекелеген бағыттар бойынша әртүрлі елдермен кооперация болар еді: су-энергетикалық (ОА және Қытай елдері), транзит, логистика, теңіз жолдарына шығу (Ресей, Қытай, Иран және т.б.), ауыл шаруашылығы (Ресей, Қытай, ОА елдері және т.б.), мұнай-газ секторы (Ресей, Қытай, ЕО, АҚШ және т.б.), инновациялар (ЕО, АҚШ және т.б.) [2].

Зерттеу материалдары мен әдістері

Қазақстан-Қытай экономикалық өзара іс-қимылының негізгі бағыттарын зерделеу тақырып бойынша дереккөздермен және ғылыми әдебиеттермен жұмысты қамтыды. Ағымдағы жай-күйді кешенді бағалау, бар сын-қатерлерді, тәуекелдер мен қатерлерді анықтау, сондай-ақ Қазақстанның Қытаймен ынтымақтастығының перспективалық бағыттарын айқындау үшін базалық әдіснама ретінде құжаттардың сандық және сапалық талдауын, кейс-стадиді, медиа мониторингін және стратегиялық талдау әдістерін қоса алғанда, саяси, экономикалық, әлеуметтік теориялар мен әдістерді біріктіретін пәнаралық тәсіл айқындалды. Бұл әдістердің синтезі Қазақстанның ҚХР-мен ынтымақтастығына жан-жақты талдау жүргізуге, аймақтық қауіпсіздік контекстіндегі негізгі аспектілерді атап көрсетуге және кейбір тұжырымдар мен ұсыныстарды ұсынуға мүмкіндік берді.

Талқылау

Бүгінде ҚХР құрлық шекараларын нығайтып, сыртқы саясатта белсенділігін арттырудаа. Бұл ел сыртқы саяси амбициясын бір ғасыр бұрынғы АҚШ сияқты агрессивті түрде жүзеге асырады, бірақ мүлдем басқа себептермен. Бейжің сыртқы саясатқа миссионерлік көзқарасты ұстанбайды, басқа елдерде өзінің идеологиясын немесе басқару жүйесін бекітуге ұмтылмайды. Орта патшалықтың басқа елдерге деген мінез-құлқы оның жер шары халқының шамамен бестен бір бөлігін құрайтын алып халықтың үнемі өсіп келе жатқан өмір сүру деңгейін ұстап тұру үшін қажетті энергия, металл және стратегиялық шикізатты жеткізу қажеттілігінен туындайды.

Аспан асты елінің қарқынды экономикалық прогресі және еңбекқорлығы туралы айтылғанда оның өте тиімді географиялық орналасуы ескерілмейді. Бұл фактор естен шығарылмауы керек, себебі, ерте ме, кеш пе географиялық орналасуы Қытайға әлемдік держава мәртебесіне жету жолы қаншалықты күрделі болса да, геосаясатта шешуші рөл береді. Қытай Батыстық үлгідегі өте модернизацияланған экономиканың элементтерін ежелгі Шығыстан мұраға қалған «гидравликалық өркениетпен» біріктіреді (тарихшы Карл Виттфогель термині топырақты суаруды орталықтандырылған бақылаумен айналысатын қоғамдарға қатысты қолданылады).

Қытайға деген қызығушылық әрқашан зерттеу назарында қалады және қазіргі тарихнамада Қазақстан мен Қытай ынтымақтастығының әртүрлі аспектілерін қарастыратын көптеген жұмыстар бар. Шетелдік зерттеушілердің бірқатар еңбектерінде Вашингтон университетінің профессоры М. Ларуэльдің «Белдеу және жол» Қытай бастамасы және оның Орталық Азиядағы ықпалы" кітабында Орталық Азиядағы оның мақсаттарын, міндеттері мен қабылдауын талдау арқылы қытайлық Жаңа Жібек жолы жобасының кешенді талдауын атап өткен жөн. Сонымен қатар, автор микро және макро деңгейлердегі проблемаларды зерттей отырып, экономика мен әлеуметтанудың әртүрлі әдіснамалық тәсілдерінің жиынтығын қолданады [3].

Жұмсақ күш мәселесін саясаттанушы С. Пейроуз өзінің «Орталық Азиядағы жұмсақ күш: ықпал ету және азғыру саясаты» (Soft power in Central Asia: The Politics of Influence and Seduction) кітабында қарастырды, онда ол Орталық Азиядағы жаһандану процестері күшейген сайын аймақтағы әлемдік державалардың мүдделері артып, олар өзгеріп жатқанын атап өтеді. Бұл басылымда шет елдерді (АҚШ, Ресей және Қытай) өзіне тиімді саяси таңдауды қалыптастыру үшін тарту және сендіру модельдеріне талдау жасалады [4].

Қазақстан халықаралық аренада "Қазақстан брендінің" айқын экономикалық табыстарына, тұрақтылығына және танылуына қол жеткізу үшін тәуелсіздік жылдарында аянбай еңбек етті деп атап өтті Орталық Азия және Кавказ институтының төрағасы Ф. Старр: «Қазақстан 2041: келесі жиырма бес жыл» ("Kazakhstan 2041: the Next Twenty-Five Years") кітабында. Сонымен бірге, болашақта елдегі жағдайдың дамуын болжай отырып, автор ел катаклизмдер мен әлемдік державалардың қарсыласуынан туындаған әлемдегі жағдайдың өзгеруіне байланысты бірқатар әлеуметтік-экономикалық және саяси сын-қатерлерге тап болады деп санайды. Осы тұрғыда, Қазақстан-Қытай қатынастарына қатысты Ф. Старр Қазақстан қысқа және орта мерзімді перспективада Қытаймен ынтымақтастық мәселелеріне салмақты басымдық беріп отырғанына сене отырып, олардың жанданғанын атап өтті [5].

Сондай - ақ бірқатар шетелдік басылымдардағы бірнеше жұмыстарды атап өтуге болады – Cai P. understanding the Belt and Road Initiative [6] Hurley J., Morris S., Portelance G. examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a policy Perspective [7], «Белдеу мен жол» бастамасын жаһандық геоэкономикалық жоба ретінде іске асырудың әртүрлі аспектілерін, оның негізгі идеяларын, тұжырымдамасын, ықтимал салдарын зерттейді.

Қытайлық зерттеушілердің ҚХР-ның Қазақстанға қатысты саясатына арналған жұмыстарының ішінде Сю Хайян [8], Чжао Хуашен [9], Хуан Ипиннің [10] еңбектері өзінің ұқыптылығымен және тәсілдерінің айқындылығымен ерекшеленеді. Бұл жұмыстарда қытайлық сарапшылар ХХІ ғасырдың басындағы ҚХР мен ҚР сауда-экономикалық және энергетикалық ынтымақтастығы мәселелеріне ерекше назар аударады.

Қазақстанда АҚШ пен ҚХР-ның Орталық Азиядағы геосаяси және экономикалық мүдделерін [11], Қытайдың Орталық Азия мен Қазақстандағы [12] саясаты мен мүдделерін талдауға, екі мемлекеттің мүдделерін [13] ескере отырып, ҚР мен ҚХР арасындағы ынтымақтастық мәселелерін [14] зерттеуге арналған ғылыми жарияланымдардың едәуір саны бар.

Қазақстанның Қытаймен ынтымақтастығының барлық негізгі бағыттары-энергетикалық және мұнай-газ ынтымақтастығын [15] зерттеу, «Бір белдеу, бір жол» [16] жобасы шеңберінде Қазақстанның логистикалық саласын дамыту, мәдени-гуманитарлық аспектілер және т. б. зерттелген.

Қазақстандық сарапшылар тұтастай алғанда Қазақстан-Қытай қатынастарының қазіргі жағдайы мен перспективаларын (әсіресе «Белдеу және жол» бастамасы аясында) оң бағалайды, бірақ сонымен бірге екіжақты қатынастардың проблемалық аспектілеріне (бастамаға қатысушы мемлекеттердің борыштық міндеттемелерінің ұлғаюы, екіжақты тауар айналымының құрылымы, трансшекаралық өзендер проблемасы, жоғары технологиялар саласындағы жеткіліксіз белсенді ынтымақтастық және т.б.).

Зерттеу нәтижелері

Қытайдың сыртқы саяси тұжырымдамаларының эволюциясы.

Қытай бүгінде өзінің өмір сүруінің сапалы жаңа кезеңіне аяқ басты. Елде қоғамдық-саяси құрылымның іргелі негіздеріне әсер ететін қоғамдық және экономикалық өмірдің барлық салаларында жаһандық өзгерістер орын алуда. Ұлттық шоғырландырудың қарқынды процесі басталды, ол өсіп келе жатқан әлеуметтік дифференциациямен қатар жүреді. Жедел экономикалық өзгерістер ҚКП-ның қолындағы саяси билікті және марксистік-маоистік идеологияның ресми мызғымастығын сақтай отырып орын алады. Қытайдың ҚХР-ны әлемнің саяси және экономикалық орталықтарының біріне айналдыру жөніндегі қазіргі бағытының негізін қалаған маңызды постулат "кешенді мемлекеттік күш" идеясы болды. Оның мәні Қазіргі жағдайда мемлекеттің күші мен оның халықаралық аренадағы әсері тек әскери әлеуеттің көлемімен ғана емес, сонымен бірге экономикалық, әлеуметтік-мәдени және ғылыми-техникалық даму деңгейімен, сондай-ақ өлшенген сыртқы саяси бағытпен анықталады. Осыған байланысты, қытайлық мамандар үшін жаңа халықаралық тәртіпті қалыптастырудың ерекшелігі, өткен кезеңдерге қарағанда, жалпы мемлекеттік билік саласындағы бәсекелестікке басты назар аудару - экономикалық, саяси, экономикалық, саяси, экономикалық, саяси және экономикалық дамудың ажырамас көрсеткіші болды. мемлекеттің даму, қиындықтарға, сыртқы қысымға, ыдырау процестеріне қарсы тұру, құндылықтар жүйесін қорғау және т.б. қабілеттілігін анықтайтын факторлардың жиынтығын қамтитын елдің әскери, ғылыми-техникалық әлеуеті [18, 26-27 б.].

2000 жылдардың басында ҚХР сыртқы саясатқа түзетулер енгізді. Осы кезден бастап Бейжіңнің сыртқы саяси стратегиясын жаһандық тату көршілік стратегиясын іске асыру жөніндегі шаралар кешені ретінде қалыптастыру туралы айтуға болады. Бұрын ҚХР-да дамудың ішкі міндеттерінің басымдығы атап өтілді. 1990 жылдардың аяғында саясаттың ішкі және сыртқы аспектілері маңыздылығы бойынша теңестірілді. Сыртқы саясат Қытай реформалары үшін қолайлы сыртқы жағдайларды "пассивті" ұстап қана қоймай, АҚШ-тың немесе басқа мемлекеттердің Қытайдың көтерілуіне жол бермеу үшін «белсенді» кедергі келтіруі керек еді. Батыс зерттеушілері бұл саясатты «сыртқы қауіптердің жаһандық алдын

алу» [19, 840-841 б.] саясаты деп атады. Бұл саясат тек әскери-саяси контексте ғана емес, халықаралық жүйені құрылымдау және ондағы Қытайдың рөлін өзгерту бағытында қарастырылды.

Қытай ғалымдары сыртқы саясат саласына тікелей қатысы бар мүлдем жаңа идеологияны қолдана бастады – «өз шекарасынан тыс Қытай». Оның ҚХР-ның өзекті саяси лексиконына енгізілуі Қытайдың Халықаралық экономикалық және саяси бәсекеге қабілеттілігінің күтілетін күшеюімен және оның жаһандық және аймақтық істердегі белсенділігінің артуымен байланысты болды [20, p.25-27].

2006 жылдың сәуірінде Йель университетінде сөйлеген сөзінде Ху Цзиньтао алғаш рет Қытай дәстүрінің «үйлесімді» құндылықтарын, ҚХР-ның қазіргі мақсаттарын және елдің сыртқы саясатын біріктіруге тырысты. Сонымен қатар, ҚХР басшысы Қытай әрқашан әлеуметтік үйлесімділікті жоғары бағалайтынын және бұдан былай "басқа мемлекеттерге өз өркениетінің құндылығы мен құрылымын күшпен таңу" әрекеттерімен күресетінін атап өтті. Сарапшылар мұндай мәлімдемені АҚШ-тың өз құндылықтарын таратудың "қатыгез күшімен" ашық қарсыласуының бастауы деп санады [21]. Сыртқы саясатта «Қытайды бейбіт жолмен көтеру» тұжырымдамасы анықталды, ол «бесінші буын» басшыларының да назарында қалды, дегенмен соңғы екі жарым жылда оған айтарлықтай түзетулер енгізілді.

Дәл осы уақытта "кешенді мемлекеттік қуат" идеясы аясында ҚХР-ны әлемнің саяси және экономикалық орталықтарының бірі ретінде қалыптастыру бағытын ілгерілету бойынша ауқымды жұмыс басталады. Бұл тұжырымдаманың мәні елдің әлемдік аренадағы ықпалын әскери әлеует негізінде ғана емес, оның әлеуметтік-мәдени, экономикалық және ғылыми-техникалық дамуына байланысты анықтау болып табылады [22, p.33-35].

Қытайдың көрші елдермен, оның ішінде Қазақстанмен қарым-қатынасын құрудың маңыздылығын түсіну оның сыртқы саяси стратегиялары мен доктриналарында әрдайым дерлік орын алғанын атап өткен жөн. 1990-шы жылдардың басында Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап ҚХР жоғары билік органдарының әр түрлі өкілдері ҚР-мен қарым-қатынас орнату стратегиясын (көбінесе Орталық Азияның бір бөлігі контекстінде) кезең-кезеңімен айтып келеді. Қазақстанға қатысты Қытай бейбіт қатар өмір сүру, ішкі істерге араласпау, агрессия жасамау, теңдік және өзара тиімділік, мемлекеттердің аумақтық тұтастығы мен егемендігін өзара құрметтеуге негізделген «бейбіт қатар өмір сүрудің бес принципі» тұжырымдамасына сәйкес теңгерімді сыртқы саясат жүргізуде [23]. Қазақстан АҚШ-тың әлемдегі және әсіресе Орталық Азиядағы экономикалық және қауіпсіздік мәселелерін шешудегі ықпалын азайтуға бағытталған антигегемонизм тұжырымдамасын алға тартып жатқан Қытай елдерінің орбитасына шықты.

ҚХР сыртқы саяси бағытын дамытудың келесі кезеңі 2000 жылдары пайда болған «стратегиялық серіктестік» идеясының негізін қалаған "Бейбіт, тұрақты, әділ және ақылға қонымды жаңа халықаралық тәртіпті" құру үшін «жаңа халықаралық тәртіп» және «жаңа қауіпсіздік» тұжырымдамасының пайда болуымен байланысты болды [24, p.14-15].

2012 жылдың аяғы мен 2013 жылдың басында ҚКП мен ҚХР - ға жаңа басшылықтың келуі, ҚХР-дың әлемдік сауда және қаржы жүйесіне тартылуының артуы, энергия ресурстарын жеткізуге тәуелділіктің күшеюі, террористік қауіп түріндегі жаңа сын-қатерлер, халықаралық жағдайдың турбуленттілігінің артуы, бұл Санкциялар енгізілуі мүмкін дағдарыстарға және Қытай үшін өмірлік маңызды сауда жолдары мен жолдарына тосқауыл қоюға әкелуі мүмкін көмірсутектерді жеткізу-мұның бәрі Қытай басшылығын ішкі дамуды сыртқы қамтамасыз ету және сыртқы саясатта жаңа екпін қою үшін жаңа мүмкіндіктер іздеуге мәжбүр етеді.

Қытайда экономиканы аймақтандыруға маңызды мән беріледі. Қытай сарапшыларының пікірінше, жаңа жаһандық және аймақтық бұйрықтар бір уақытта енгізілуі мүмкін, бірақ салыстырмалы түрде ұзақ уақыт бойы жаңа халықаралық тәртіпті құрудағы

басымдық аймақтарға тиесілі болады. Аймақтық жаңа тапсырыстарды құру жаһандық жаңа тәртіпті құру үшін негіз болады. Аймақтандыру проблемаларына мұндай назар Қытайдың АТА-да үстемдік етуге деген ұмтылысымен байланысты екені түсінікті, сонымен қатар Қытайдың Еуразияға бет бұруын осыған байланыстыруға болады.

ҚКП-ның XVIII съезінде (2012 жылғы қараша) «сыртқа шығу» қарқынын жеделдету желісі жарияланды. Қытай өндірушілерінің сыртқы нарықтарға белсенді шығуының бұл стратегиясы 1997 жылы алға тартылды. Стратегияның түпкі мақсаты 2020-2030 жылдары ҚХР- әлемдегі ең экономикалық қуатты державаға айналдыру және 2020 жылы ЖІӨ көлемін 4 есеге ұлғайту болды.

Стратегия бірқатар тезистерге негізделді, олардың негізгілері: «екі (сыртқы және ішкі) нарықтың және екі (ішкі және сыртқы) шикізат көздерінің артықшылықтарын пайдалану. Осының арқасында экономикалық құрылымды жетілдіру және шығындарды орналастыруды оңтайландыру үшін кеңірек мүмкіндік алу». Рәсімдер жеңілдетілді және қытайлық компаниялардың шетелдік инвестициялары үшін жаңа жеңілдіктер берілді. Нақты басымдық елдің инвестициялық тауарларының экспортына ықпал ететін капиталды әкету болды.

ҚХР сыртқы саясатының жаңа трендтерінің негізінде ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин 2020 жылдың мамырында жариялаған «Қос айналым» тұжырымдамасы жатыр. Тұжырымдама Қытайдың экономикалық жүйесінің екі контурын білдіреді: ішкі және сыртқы. Қытай дипломатиясының географиялық шектеулері жоқ, ол негізінен көрші елдермен жұмыс істеуге бағытталған. Сонымен қатар, көршілес елдерге қатысты дипломатияның негізгі бағыты-оларға қауіпсіздік сезімін беру және олардың дамуына көмектесу үшін достары мен серіктестері ретінде қарау. Дәл осы тезисті қазіргі уақытта ҚХР басшылығы жариялап отыр [25, 12-14 б.].

«Бесінші буын» басшыларының сыртқы саясатының жаңа тезисі: «Қытай экономикалық дамудағы жетістіктерімен бөлісуге дайын», іргелес мемлекеттер Қытайдың дамуынан пайда көруі керек, ал Қытай – көрші елдермен бірлескен дамудан пайда мен қолдау алуы керек. Осы мақсатқа жету үшін Қытай көршілермен еркін сауда аймағын құруды жеделдетуді, сауда мен инвестицияларды кеңейтуді, аймақтық экономикалық интеграцияның жаңа үлгісін құруды ұсынады [26].

Бұл тәсілді іске асыру 2022 жылғы ақпанда Бейжіңде Президент Қасым-Жомарт Тоқаевпен кездесуде ҚХР Төрағасы Си Цзиньпиннің бастамасымен Қазақстан-Қытай қатынастарындағы «жаңа алтын 30 жылдығы» тұжырымдамасы шеңберінде жүзеге асырылуы мүмкін. Бұл идея пандемиядан кейінгі Қытай көшбасшысының Қазақстанға 2022 жылғы қыркүйектегі алғашқы шетелдік сапары барысында, сондай - ақ 2023 жылғы мамырда «Орталық Азия-Қытай» саммиті кезінде қисынды жалғасын тапты.

Қазақстан-Қытай: екіжақты қарым-қатынастардағы заманауи үрдістер

Қазақстан мен Қытай арасындағы екіжақты қатынастарды қалыптастыру процесінде, атап айтқанда, Қазақстан мен Орталық Азияны Қытаймен, жаһандық тұрғыдан – Еуропа мен Азияны біріктірген Ұлы Жібек жолы ерекше орын алады. Ұлы Жібек жолы екі мемлекет арасындағы ғана емес, бүкіл Азия мен Шығыстағы тарихи процестерді талдаудың белгілі бір көзі ретінде қызмет етеді. Тарихи тамырлар – көрші мемлекеттердің – Қазақстан мен Қытайдың екіжақты ынтымақтастығын, олардың бейбіт қатар өмір сүруін дамытудың қайнар көзі және тірегі.

Екіжақты қатынастардың жаңа деңгейін сипаттай отырып, ҚХР-ның ҚР-дағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Чжан Сяо Қытай мен Қазақстан Қазақстан-Қытай қатынастарының жаңа «алтын 30 жылдығын» бірлесіп ашқанын атап өтті. 2022 жылдың қыркүйегінде Төраға Си Цзиньпин Қазақстанды пандемия басталғаннан кейінгі алғашқы сапарының бірінші аялдамасы ретінде таңдап, қытай-қазақстан қатынастарының жоғары деңгейі мен ерекшелігін көрсетті. Сапар барысында екі мемлекет басшылары жаңа дәуірдегі Қытай-

Қазақстан қатынастарын стратегиялық және ұзақ мерзімді перспективада дамыту жоспарын белгілеп, «ҚХР мен ҚР арасындағы дипломатиялық қатынастардың орнағанына 30 жыл толуына орай Бірлескен мәлімдемеге» қол қойып, жариялап, екі елдің тиісті ведомстволары екіжақты ынтымақтастық туралы бірқатар құжаттарға қол қойды. Тараптар Қытай мен Қазақстан арасындағы ғасырлық достықпен, терең өзара сеніммен және ынтымақтастықпен сипатталатын біртұтас болашаққа ұмтылысты орындауға күш салатынын мәлімдеді. Елдер экономикалық ынтымақтастықты тереңдетіп, өзара тиімді нәтижелерге қол жеткізді. Статистикаға сәйкес, қаңтар мен қараша аралығында Қытай мен Қазақстан арасындағы сауда көлемі 28,2 миллиард АҚШ долларынан асып, жыл сайын 23,1% - ға өсіп, рекордтық деңгейге жетті. Қытай Қазақстанның екінші ірі сауда серіктесі, экспорттың екінші бағыты және импорттың екінші ірі көзі болып қала береді. Қазақстандағы Қытай қаржыландыратын кәсіпорындар Атырау мемлекеттік мұнай-химия кешенінің жобасын, Қызылорда мемлекеттік шыны зауытының жобасын, Алматы мемлекеттік «Шелек» 60 МВт жел электр станциясының жобасын, Шығыс Қазақстан ядролық отын құрастыру зауытының жобасын еңсеріп, ілгерілетуде. Қазақстанда Jianghuai Automobile және Yutong Bus автомобильдерін құрастыру жобасы сияқты бірқатар негізгі ынтымақтастық жобаларында прогреске қол жеткізілді, бұл қытай-қазақстан ынтымақтастығының дамуына жаңа серпін берді [27].

Белдеу және жол бастамасы

Қытайдың инвестициялық стратегиялары Жібек жолының экономикалық белдеуін (ЭҮӨШ) және ХХІ ғасырдағы Теңіз Жібек жолын қамтитын БББ-да (даму және реформа жөніндегі мемлекеттік комитет, ҚХР Сауда Министрлігі және СІМ бірлесіп әзірлеген) іске асырылды. Қытайдың «Белдеу және жол» жоспарының идеясы елдің артық қуатын экспорттау болып табылады. Стратегияның негізгі мақсаты бар: металлургия, көмір, мұнай-химия, шыны, цемент, алюминий өнеркәсібі, кеме жасау, күн батареяларын өндіру және жел электр станцияларының артық өндірістік қуаттарын шетелден тапсырыстармен жүктеу.

Бастаманы жүзеге асыру үшін Қытай басқа елдермен бірге «жаңа Еуразиялық континенттік көпір», «Қытай-Моңғолия-Ресей», «Қытай-Орталық Азия-Батыс Азия», «Қытай-Үндіқытай», «Қытай-Пәкістан», «Бангладеш-Қытай -Үндістан-Мьянма» сияқты алты экономикалық ынтымақтастық дәлізін салуды жоспарлады. Жаңа еуразиялық континентальды көпір Нидерландыдағы Қытайдың Ляньюньган және Роттердам портын байланыстырады. Көпір Қытай, Қазақстан, Ресей, Польша және басқа елдерді байланыстыратын үздіксіз теміржол бағыты.

Қытайдың жобаларды қаржыландыру саласындағы бастамалары, Бейжіңнің жаңа халықаралық банктер мен даму қорларына ірі инвестициялар салуға дайындығы әлемдік жұртшылықтың назарын аударды. Мұндай институттарға Тұжырымдамада Азия инфрақұрылымдық инвестициялар банкі (АИИБ), БРИКС жаңа даму банкі, сондай-ақ Жібек Жолы Қоры (ЖЖҚ) кіреді.

Айта кету керек, Орталық Азия аймағының әрбір мемлекеті үшін Қытай билігі арнайы стратегия әзірледі, ал стратегиялық әріптестік қатынастардың өзі ынтымақтастықтың нақты салалары негізінде құрылады. ҚР үшін-бұл негізінен мұнай-газ секторы және көліктік-логистикалық жобаларды іске асыру. Өзбекстан үшін-газ жобалары және Орталық Азия газын ҚХР-ға тасымалдау, сондай-ақ Өзбекстанды ОАР-ның басқа мемлекеттерінен тиімді ажырататын жоғары технологиялық өндірістердің аумағын құру. Тәжікстан мен Қырғызстан үшін-гидроэнергетика, бұл елдерді Орталық Азиядағы Қытай саудасының трансферлік базаларына айналдыру перспективасымен көліктік-логистикалық ынтымақтастық. Түркіменстан үшін-Қытайдың газ кен орындарын барлау мен игеруге қатысуы және түрікмен газын ҚХР-ға жеткізу [28, p.220-222].

Сондай-ақ, Қытай басшылығы үшін ҚХР-ның ішкі мәселелерін шешу үнемі бірінші орында және де сыртқы саясат тікелей ішкі міндеттерге байланысты құрылатындығын атап

өткен жөн. Соңғы екі онжылдықта ҚХР-ның Орталық Азия аймағына қатысты сыртқы саяси бағытын іске асыруды талдау Бейжің екі негізгі қағидатты басшылыққа алды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді: Біріншіден, Қытайдың ұлттық қауіпсіздігіне төнетін қатерлер мен сын-қатерлерді қалыптастыратын аймақта туындайтын проблемаларды бағалау; екіншіден, ҚХР-ның ішкі дамуы үшін стратегиялық маңызы бар мәселелерді шешу үшін ашылатын мүмкіндіктер. Қытайдың ұлттық мүдделері тұрғысынан Орталық Азия елдерімен өзара іс-қимылды дамыту Қытайдың солтүстік-батысының экономикалық дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасауға ықпал етеді. ҚХР аймақ мемлекеттерімен қарым-қатынаста экономикалық ынтымақтастыққа маңызды рөл береді. 2013 жылы Қытайдың басты уәждемесі экономикалық өсудің төмендеуі басталған жағдайдағы экономикалық міндеттермен және жаңа өткізу нарықтарын табу, көлік жобаларын іске асырумен өнеркәсіптің жүктемесін қамтамасыз ету қажеттілігімен байланысты болды. Міндет-Қытайдың сұранысты қолдауы, бұл проблема Қытай үшін әлемдік экономикадағы ұстанымына байланысты маңызды болып табылады [29].

Пекин бүгінде энергетика саласындағы ынтымақтастыққа баса назар аудара отырып, екіжақты негізде Орталық Азия елдерімен қарым-қатынас орнатуға баса назар аударады. Қазақстанға бұл жоба көліктік-логистикалық ынтымақтастық тұрғысынан қызықты болуы мүмкін, бұл басты міндеттердің бірі – елді қуатты көлік хабына айналдыруға сәйкес келеді. Сонымен қатар, жоба сауданы дамыту, сондай-ақ ҚХР тарапынан әлеуетті инвестициялар тұрғысынан келешегі зор [30].

БББ экономикалық-географиялық контурларды және жобаны жүзеге асыру кезінде Қытайдың жекелеген аймақтарының міндеттері туралы егжей-тегжейлі нұсқауларды қамтиды. Мысалы, Янцзы өзенінің жоғарғы және орта ағысындағы провинциялар Еділ бойындағы серіктестерімен ынтымақтасуға шақырылады. Жалпы, еліміздің ішкі аймақтары Азияның орталық, оңтүстік және батыс бөліктерімен ынтымақтастыққа бағытталған. Батыс құрлық бағытында «терезе және авангард» рөлі Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданына (ШҰАР) жүктелген. ЖЖЭБ тұжырымдамасын жүзеге асыру Қытайға өзінің маңызды стратегиялық міндеттерінің бірін – елді жаһандық сауда державасына айналдыруды шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Қытай ШҰАР Орталық Азияның экономикалық орталығы ретіндегі позициясын нығайтып, ЖЖЭБ -дегі көлік-логистикалық, сауда, мәдени, ғылыми және білім беру орталығына айналу перспективалары бар.

Қорытынды

Сарапшылар БББ транзиттік-көліктік жоба және бірқатар мемлекеттердің экономикалық дамуына, соның ішінде көптеген инфрақұрылымдық, өндірістік және сауда жобаларына арналған ұсыныс екендігімен келіседі. Қытай аймақтағы ауқымды көлік, логистикалық және инфрақұрылымдық жобалардың белсенді қатысушысына және Орталық Азия мемлекеттерінің экономикасының негізгі кредиторына айналуға. ҚХР Ресейді Орталық Азия мемлекеттерінің басым сауда серіктесі позициясынан бірте-бірте ығыстыруда. Бұл ҚХР дәстүрлі түрде Ресей Федерациясына экспортталатын тауарлар мен шикізатты сатып алуымен ғана емес, сонымен қатар сату нарықтары үшін ресейлік кәсіпорындармен бәсекелестіктің күшеюімен де орын алып отыр. Қытайдың ҚХР-ды жаһандық сауда державасына айналдыру тұжырымдамасын жүзеге асыру елдің өндірістік және инвестициялық мүмкіндіктерімен бірге Орталық Азия елдері үшін Ресейдің сауда-экономикалық әріптес ретіндегі маңыздылығының төмендеуіне әкеледі. Өз кезегінде Қытайдың аймақтағы экономикалық консолидациясы Ресейдің саясат пен аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы серіктес ретіндегі ықпалы мен маңызын төмендетуі мүмкін. ҚХР-ның дәстүрлі түрде ресейлік ықпал ету аймағы болған аймақ істеріне белсенді қатысуы, сондай-ақ белгілі бір кезеңде Орталық Азия елдері

экономикасының стратегиялық маңызды секторларында Қытай капиталының қатысуын күшейту мүдделер қақтығысына және Қытай мен Ресей арасындағы бәсекелестіктің күшеюіне әкелуі мүмкін.

Қазақстан Қытай экономикасына көбірек араласу үдерісіне дайындалуы керек. Дағдарыстың келе жатқан толқындарына қалай төтеп беруге болатынын түсіну, жаңа жағдайларда өсу мүмкіндіктерін табуды үйрену және Қытай экономикасына көбірек назар аударудың және аймақтағы Қытай бизнесінің қатысуының ұлғаюының ықтимал салдарын есептеу керек. Аймақтық деңгейде болмаса да, Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасынан пайда алу үшін аймақтағы әрбір мемлекеттің ішінде стратегия әзірлеу керек.

Қазақстан үшін шетелдік инвестицияларды тартудың қажеттілігі олар дағдарысты еңсеруге, экономиканы қаржылық тұрақтандыруға, өмірлік маңызы бар өнімдерді өндіруді локализациялауды арттыру, экономиканың өсу көздерін және экспортты әртараптандыру сияқты макроэкономикалық сипаттағы стратегиялық және тактикалық мәселелерді шешуге көмектеседі. Қытай инвестициясы осындай мүмкіндіктер береді.

Біріншіден, жеке меншікті қорғауда басымдықты қамтамасыз ету қажет. Экономикалық дағдарысқа байланысты экономиканың бірқатар салаларын тікелей бақылау қажеттілігі туындайды. Бұл ұлттандыру идеяларын және мүлікті алудың басқа процестерін жаңарта алады. ҚХР инвесторларының ұлттық экономикаға салымдарға деген сенімін сақтау үшін меншікті алып қоюға жол бермеу қажет.

Екіншіден, нүктелік эксклюзивті бағдарламалар тәжірибесінен бас тартып, инклюзивті инвестициялық климатты құруға көшу қажет. Инвесторлар үшін салық салудың жеңілдетілген шарттары емес, олардың мемлекет үшін де, инвестор үшін де тұрақты, болжамды және үнемді жағдайы маңызды. Инвестициялау үшін басым салаларды айқындау және оларда барлығына ортақ нақты салық ережелерін қамтамасыз ету қажет. Мұндай жағдайда жеке жобаларды арнайы қолдау енді қажет болмайды.

Үшінші. Кедендік төлемдерді жеңілдету қажет. Өндірісті оқшаулау тенденциясы аясында Қазақстан қазақстандық қана емес, аймақтық нарықты да қамтитын өндіріс орындарын құрудың базасы бола алады. Мұндай өндірісті толық импортты алмастырудан ерекшелендіретін нәрсе шетелдік жеткізу тізбегімен байланыстың болуы. Мұндай салалардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін құрамдас бөліктерді әкелуге мүмкіндік беретін, кем дегенде, кейбір өнім түрлері бойынша кедендік режимді ырықтандыру қажет.

Төртінші. Үкіметаралық байланыстар саласында баламалы инвесторлармен өзара іс-қимылды жандандыру қажет. Қазіргі әлем бастан кешіп жатқан саяси дағдарыс АҚШ пен Қытай арасындағы бәсекелестіктің бұрын-соңды болмаған өсуіне әкелді. Бұл жағдайда Корея, Жапония, Германия сияқты елдердің әлеуетті инвесторларына назар аударған жөн. Мұндай стратегия Қытай экономикасының ықпал орбитасына тартылу тәуекелдерін әртараптандыруды қамтамасыз етеді.

Осылайша, ынтымақтастық тәжірибесі мен жаңа шындық талаптарының болуы екі ел арасындағы қарым-қатынастардың дәстүрлі қалыптасқан құрылымын серпінді түрде жаңғырту және жетілдіру, жаңа бағыттар бойынша Қазақстан-Қытай ынтымақтастығын дамытуға құнарлы негіз жасайды. Жаһандық сын-қатерлерді сәтті еңсеру және Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастықты нығайту үшін екі елдің де ұзақ мерзімді стратегиялық жоспарларға, бірлескен жобаларға және халықаралық ұйымдар аясындағы келісілген әрекеттерге назар аударуы маңызды. Бұл болашақта тұрақты және тиімді серіктестікті қамтамасыз етудің бірден-бір жолы.

Әдебиет:

1. Концепция внешней политики Республики Казахстан на 2020-2030 годы. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 6 марта 2020 года № 280 // [электронный ресурс] https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-konceptcii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody (қаралған күні: 12.02.24).
2. Геополитическая гравитация Казахстана. // [электронный ресурс] <https://mgimo.ru/about/news/experts/251116/> (қаралған күні: 12.02.24).
3. Laruelle M. (2018) *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Washington, D.C.: The George Washington University, Central Asia Program.
4. Peyrouse S. *Soft Power in Central Asia the Politics of Influence and Seduction*. - Lanham: Lexington Books, 2021. – 294 p.
5. Starr F. (2016) *Kazakhstan 2041: The Next Twenty-Five Years*. – Singapore: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. – p.66.
6. Cai P. *Understanding the Belt and Road Initiative* / Lowy Institute for International Policy. // <https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative>
7. Hurley J., Morris S., Portelance G. (2018) *Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective* // CGD Policy
8. Сюй Х. *Казахстан: Жемчужина Нового Шелкового пути*. – Гонконг: Городской университет Гонконга, 2015. -240 с.
9. Чжао Х. Теоретические и практические основы китайской дипломатии в Центральной Азии // *Казахстан в глобальных процессах*. – 2008. – №3. – С.46-59.
10. Huang Y (2016). "Understanding China's Belt & Road Initiative: Motivation, framework and assessment," *China Economic Review*, Elsevier, vol. 40, p. 314-321.
11. Махаммадұлы С. (2022). Геополитические и экономические интересы США и КНР в Центральной Азии. *Central Asia's Affairs*, 2(86). <https://doi.org/10.52536/2788-5860.2022-2.05>
12. Илимкожа А.Е., Раев Д.С. (2023). Анализ роли и интересов Китая в Центральной Азии. *Известия. Серия: Международные отношения и Регионоведение*, 53(3). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.53.3.014>
13. Байзакова К.И., Орақбаева У.М., Усен М.А. (2023). Политика Китая в Центральной Азии. *Известия. Серия: Международные отношения и Регионоведение*, 53(3). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.53.3.011>;
14. Асхат Г. 1, & Қуантай А.Қ. 2. (2022). Интересы Китая и Казахстана в региональном экономическом сотрудничестве. *Известия. Серия: Международные отношения и Регионоведение*, 47(1). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2022.47.1.002>
15. Жакай А.К., Уранхаева Г.Т., Сериккалиева А.Е. (2023). Энергетический шелковый путь: перспективы развития нефтегазового сотрудничества Китайской Народной Республикой и Республики Казахстан. *Известия. Серия: Международные отношения и Регионоведение*, 52(2). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.52.2.010>
16. Ермекбаев А., Ни М. (2022). Исследование развития логистической отрасли Казахстана в рамках проекта «Один пояс, один путь». *Известия. Серия: Международные отношения и Регионоведение*, 47(1). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2022.47.1.005>
17. Устемирова А.О. (2023). Культурно-гуманитарные аспекты и направления проекта "Один пояс, один путь". *Известия. Серия: Международные отношения и Регионоведение*, 51(1). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.003>
18. Круппанко М., Арешидзе Л. Новая расстановка сил в Восточной Азии: значение для интересов безопасности России // *Восток*. - 2003. - № 6. - С.25-32.
19. Coldstein A. (2001) *The Diplomatic Face of China s Crand Strategy A Rising Powers Emerging Choice*. *The China Quarterly*, No. 168. - P.835-864.

20. Rithmire M.E. China's "New Regionalism": Subnational Analysis in Chinese Political Economy. Cambridge: World Politics, 2013. – 41 с.
21. Ломанов А. Чжунго хэпин цзюэци (Мирное возвышение Китая) // <https://globalaffairs.ru/articles/chzhungo-hepin-czzyueci-mirnoe-vozvyschenie-kitaya/>
22. Hongying Wang. National Image-building and Chinese Foreign Policy // *China: An International Journal*. – 2003. – p. 46-72.
23. Цуй Ц. Пять принципов мирного сосуществования сохраняют актуальность в XXI веке // [электронный ресурс] <https://www.belta.by/interview/view/pjat-printsipov-mirnogo-sosuschestvovaniija-sohranjajut-aktualnost-v-xxi-veke-4127> (қаралған күні: 12.02.24).
24. Haass R.N. Bringing China into the fold // *Newsweek*. Dec. 2008 – Jan. 2009. p. 14–15.
25. Кожирова С. Эволюция внешней политики современного Китая: преемственность и новация. *Центральная Азия и Кавказ*. Том, 21. Выпуск 1. 2018. С.7-18.
26. Председатель КНР предложил новую модель международных отношений // [электронный ресурс] http://russian.news.cn/2015-09/29/c_134671129.htm (қаралған күні: 12.02.24).
27. Кузьмина Е.Е. Предыстория Великого шелкового пути: Диалог культур Европа-Азия. М.: КомКнига, 2010. - 240 с.
28. Цинь Ю., Ло В., Чжоу Г. Один пояс и один путь. Комментарии. Чжэцзян: Издательство Чжэцзянского университета, 2017. – 330 с.
29. На пороге нового «золотого 30-летия». Беседа с Чрезвычайным и Полномочным Послом КНР в РК Чжан Сяо // [электронный ресурс] <https://www.kp.kz/daily/27452.5/4705532/> (қаралған күні: 12.02.24).
30. Shi Ming. Wei qiye jingwai touzi «baojiahuhang» (Содействие предприятиям, инвестирующим за рубежом). // [электронный ресурс] <http://www.lntrade.com/Article/jmwt0/200808/5034.html> (қаралған күні: 12.02.24).

References:

1. Konceptcija vneshnej politiki Respubliki Kazahstan na 2020-2030 gody. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 6 marta 2020 goda № 280 [The concept of the foreign policy of the Republic of Kazakhstan for 2020-2030. Approved by Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 6, 2020 No. 280] // [electronic resource] https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-konceptcii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody [in russ.]
2. Geopoliticheskaja gravitacija Kazahstana. [The geopolitical gravity of Kazakhstan] // [electronic resource] <https://mgimo.ru/about/news/experts/251116/> [in russ.]
3. Laruelle M. (2018) China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia. Washington, D.C.: The George Washington University, Central Asia Program.
4. Peyrouse S. (2021) Soft Power in Central Asia the Politics of Influence and Seduction. - Lanham: Lexington Books. – 294 p.
5. Starr F. (2016) Kazakhstan 2041: The Next Twenty-Five Years. – Singapore: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. – p.66.
6. Cai P. Understanding the Belt and Road Initiative / Lowy Institute for International Policy. // <https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative>
7. Hurley J., Morris S., Portelance G. (2018) Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective // CGD Policy
8. Sjuj H. (2015) Kazakhstan: Zhemchuzhina Novogo Shelkovogo puti. [Kazakhstan: The Pearl of the New Silk Road] – Gonkong: Gorodskoj universitet Gonkonga. -240 s.

9. Chzhao H. (2008) Teoreticheskie i prakticheskie osnovy kitajskoj diplomatii v Central'noj Azii [Theoretical and practical foundations of Chinese diplomacy in Central Asia] // Kazakhstan v global'nyh processah. – №3. – S.46-59. [in russ.]
10. Huang Y (2016). "Understanding China's Belt & Road Initiative: Motivation, framework and assessment," China Economic Review, Elsevier, vol. 40, p. 314-321.
11. Mahammaduly, S. (2022). Geopoliticheskie i jekonomicheskie interesy SShA i KNR v Central'noj Azii. [The geopolitical and economic interests of the United States and China in Central Asia] Central Asia's Affairs, 2(86). <https://doi.org/10.52536/2788-5860.2022-2.05> [in russ.]
12. Ilimkozha A.E., Raev D.S. (2023). Analiz roli i interesov Kitaja v Central'noj Azii. [Analysis of the role and interests of China in Central Asia.] Izvestija. Serija: Mezhdunarodnye otnoshenija i Regionovedenie, 53(3). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.53.3.014> [in russ.]
13. Bajzakova K.I, Orakbaeva U.M., Usen M.A. (2023). Politika Kitaja v Central'noj Azii. Izvestija [China's policy in Central Asia] Serija: Mezhdunarodnye otnoshenija i Regionovedenie, 53(3). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.53.3.011>; [in russ.]
14. Ashat G., & Kuantaj A.K. (2022). Interesy Kitaja i Kazahstana v regional'nom jekonomicheskom sotrudnichestve [The interests of China and Kazakhstan in regional economic cooperation]. Izvestija. Serija: Mezhdunarodnye otnoshenija i Regionovedenie, 47(1). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2022.47.1.002> [in russ.]
15. Zhakaj A.K, Uranhaeva G.T, Serikkalieva A.E. (2023). Jenergeticheskij shelkovyj put': perspektivy razvitija neftegazovogo sotrudnichestva Kitajskoj Narodnoj Respublikoj i Respubliki Kazahstan [The Energy Silk Road: prospects for the development of oil and gas cooperation between the People's Republic of China and the Republic of Kazakhstan] Izvestija. Serija: Mezhdunarodnye otnoshenija i Regionovedenie, 52(2). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.52.2.010> [in russ.]
16. Ermekbaev A, Ni M. (2022). Issledovanie razvitija logisticheskoy otrasli Kazahstana v ramkah proekta «Odin pojas, odin put'»[A study of the development of the logistics industry in Kazakhstan within the framework of the "One Belt, One Road" project]. Izvestija. Serija: Mezhdunarodnye otnoshenija i Regionovedenie, 47(1). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2022.47.1.005> [in russ.]
17. Ustemirova A.O. (2023). Kul'turno-gumanitarnye aspekty i napravlenija proekta "Odin pojas, odin put'" [Cultural and humanitarian aspects and directions of the "One Belt, One Road" project]. Izvestija. Serija: Mezhdunarodnye otnoshenija i Regionovedenie, 51(1). <https://doi.org/10.48371/ISMO.2023.51.1.003> [in russ.]
18. Krupjanko M., Areshidze L. (2003) Novaja rasstanovka sil v Vostochnoj Azii: znachenie dlja interesov bezopasnosti Rossii [The new alignment of forces in East Asia: significance for Russia's security interests] // Vostok. – № 6. - S.25-32. [in russ.]
19. Coldstein A. (2001) The Diplomatic Face of China s Crand Strategy A Rising Powers Emerging Choice. The China Quarterly, No. 168. - P.835-864.
20. Rithmire M.E. (2013) China's "New Regionalism": Subnational Analysis in Chinese Political Economy. Cambridge: World Politics. – 41 c.
21. Lomanov A. (2005) Chzhungo hjepin czjujeci [Peaceful Rise of China] // <https://globalaffairs.ru/articles/chzhungo-hepin-czzyueczi-mirnoe-vozvyszenie-kitaya/> [in chin.]
22. Hongying Wang. (2003) National Image-building and Chinese Foreign Policy // China: An International Journal. – p. 46-72.
23. Cuj C. Pjat' principov mirnogo sosushhestvovaniya sohranjajut aktual'nost' v XXI veke [The five principles of peaceful coexistence remain relevant in the 21st century] // <https://www.belta.by/interview/view/pjat-printsipov-mirnogo-sosuschestvovaniya-sohranjajut-aktualnost-v-xxi-veke-4127> [in russ.]
24. Haass R.N. (2009) Bringing China into the fold // Newsweek. Dec. 2008 – p. 14–15.

25. Kozhirova S. (2018) Jevoljucija vneshnej politiki sovremennogo Kitaja: preemstvennost' i novacija [Evolution of the foreign policy of modern China: continuity and innovation]. Central'naja Azija i Kavkaz. Tom, 21. Vypusk 1. - S.7-18. [in russ.]
26. Predsedatel' KNR predlozhit novuju model' mezhdunarodnyh otnoshenij [The Chinese President proposed a new model of international relations] // [electronic resource] http://russian.news.cn/2015-09/29/c_134671129.htm [in russ.]
27. Kuz'mina E. E. (2010) Predystorija Velikogo shelkovogo puti: Dialog kul'tur Evropa-Azija [The prehistory of the Great Silk Road: The Dialogue of cultures Europe-Asia]. M.: KomKniga. - 240 s.
28. Cin' Ju., Lo V., Chzhou G. (2017) Odin pojas i odin put' [One Belt, One road] Kommentarii. Chzhjeczjan: Izdatel'stvo Chzhjeczjanskogo universiteta. – 330 s. [in russ.]
29. Na poroge novogo «zolotogo 30-letija». Beseda s Chrezvychajnym i Polnomochnym Poslom KNR v RK Chzhan Sjao [On the threshold of a new "golden 30th anniversary"] // [electronic resource] <https://www.kp.kz/daily/27452.5/4705532/> [in russ.]
30. Shi Ming. Wei qiye jingwai touzi «baojiahuhang» [Assistance to enterprises investing abroad]. // [electronic resource] <http://www.intrade.com/Article/jmwto/200808/5034.html> [in chin.]

¹Кожирова С.Б. ²Нечаева Е.Л. ³Шукыжанова А.Н.

¹Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова, Алматы, Казахстан
E-mail: sbako@yandex.kz

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
E-mail: elenech@inbox.ru

³КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
E-mail: aiym.shukizhanova@gmail.com

ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ В КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация. Китай является одной из наиболее устойчивых и динамично развивающихся экономик в современном мире, при этом он также является крупнейшим соседом Казахстана и других государств Центральной Азии. В этом контексте характер, основные векторы и динамика взаимодействия Казахстана с Китаем, особенно в рамках инициатив Китая на международной арене, приобретают ключевое значение для обеспечения региональной безопасности и социально-экономического развития региона. В статье содержится анализ ключевых аспектов стратегического партнёрства между двумя странами.

Исследование основных направлений экономического взаимодействия, оценка влияния глобальных трансформаций и перспектив развития казахстанско-китайского сотрудничества, позволяет понять, как геоэкономические факторы формируют стратегическое партнёрство между Китаем и Казахстаном, и как эти взаимосвязи влияют на общую динамику регионального и мирового развития. Полученные выводы могут служить основой для разработки рекомендаций, направленных на продвижение прагматичных интересов Казахстана в ходе сотрудничества с Китаем как в двустороннем, так и в многостороннем контексте.

Благодарность: Это исследование финансируется Министерством науки и высшего образования Республики Казахстан (Грант № AP14870832 «инициатива Китая «пояс и путь» и геоэкономические интересы Казахстана»).

Ключевые слова: Китай, Казахстан, внешняя политика, геоэкономические интересы, инициатива Пояс и Путь.

¹Kozhirova S.B. ²Nechaeva E.L. ³Shukyzyhanova A.N.

¹R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan
E-mail: sbako@yandex.kz

²L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
E-mail: elenech@inbox.ru

³Kazakh Ablai Khan University of International relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan
E-mail: aiym.shukizhanova@gmail.com

GEO-ECONOMIC INTERESTS IN KAZAKHSTAN-CHINA RELATIONS

Abstract. China is one of the most stable and dynamically developing economies in the modern world, while it is also the largest neighbor of Kazakhstan and other Central Asian states. In this context, the nature, main vectors and dynamics of Kazakhstan's interaction with China, especially within the framework of China's initiatives in the international arena, are of key importance for ensuring regional security and socio-economic development of the region. The article contains an analysis of the key aspects of the strategic partnership between the two countries.

The study of the main directions of economic interaction, assessment of the impact of global transformations and prospects for the development of Kazakh-Chinese cooperation, allows us to understand how geo-economic factors shape the strategic partnership between China and Kazakhstan, and how these relationships affect the overall dynamics of regional and global development. The findings can serve as a basis for the development of recommendations aimed at promoting the pragmatic interests of Kazakhstan in the course of cooperation with China both in a bilateral and multilateral context.

Acknowledgement: This research is funded by the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP14870832 "China's Belt and Road Initiative and Kazakhstan's Geo-Economic Interests").

Keywords: China, Kazakhstan, foreign policy, geo-economic interests, Belt and Road initiative

Авторлар туралы мәлімет:

Кожирова Светлана Басиевна, саяси ғылымдарының докторы, профессор, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан.

Нечаева Елена Леонидовна, саяси ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Шукыжанова Айым Нуртасовна, қауымдастырылған профессор, PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӨТУ, Алматы, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Кожирова Светлана Басиевна, Доктор политических наук, профессор, Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова, Алматы, Казахстан.

Нечаева Елена Леонидовна, кандидат политических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Шукыжанова Айым Нуртасовна, ассоциированный профессор, PhD, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан.

About the authors:

Kozhirova Svetlana Basievna, Doctor of Political Sciences, Professor, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan.

Nechaeva Elena Leonidovna, Candidate of Political Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Shukyzhanova Aiyem Nurtasovna, Associate Professor, PhD, Kazakh Ablai Khan University of International relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan.

*Келіп түсті 5 ақпан 2024 жыл
Қабылданды 25 мамыр 2024 жыл*